

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه زبان و ادبیات فارسی
پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: زبان و ادبیات فارسی

عنوان :
صورخیال در اشعار منوچهری

استاد راهنما
دکتر احمد خیالی خطیبی

استاد مشاور
دکتر مهناز جعفریه

پژوهشگر
حوریه مروت

تابستان ۱۳۹۰

تقدیم به :

پدر و مادر عزیزم که همواره مشوقم
بودند و موفقیت هایم را مدیون دعا های
خالصانه شان هستم.

و همسر صبورم که مرا در این راه
یاری کرد.

و پسر
گلم «احمد»

سپاسگزاری

علمی که نگیرد از تو خودخواهی را و آن علم که باعث نشود پاکی را
جهل است بسی بهتر از دانش و فن که افزون نکند در تو خداخواهی را
الهی؛ به حقیقت اسماء حُسنایت و به مقربین درگاهت، توفیقی عنایت فرما تا لحظه ای
از پرتو حقایق ملکوتی غافل نشویم که غفلت همان و در جاده ضلالت خزیدن همان.
با تشکر و سپاس فراوان از هدایت و راهنمایی های استادان ارجمند: **جناب آقای دکتر
احمد خیالی خطیبی**، استاد راهنما، و ارشاد و همراهی **استاد سرکار خانم دکتر مهناز
جعفریه**، استاد مشاور، که مرا در این پژوهش یاری کردند و چراغ هدایتشان را فرا راه
این نوآموز علم و دانش قرار دادند تا با بهره گیری از نور آن به مقصد برسم.
و با تشکر و قدردانی از همه مسئولین محترم دانشکده که در مدت تحصیل با ما
همراهی کردند و توانستیم هر چند کوتاه از محضر ایشان فیض ببریم و از هدایت و
راهنمایی های ایشان بهره مند شویم.
از خداوند برای ایشان توفیقات روز افزون خواستاریم.

تعمد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب حوریه مروت دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۷۱۰۸۹۸۳۸۰۰ در رشته زبان و ادبیات فارسی در تاریخ ۹۰/۶/۲۱ از پایان نامه خود تحت عنوان " صور خیال در اشعار منوچهری " با کسب نمره ۱۸ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و ...) استفاده نموده ام ، مطابق رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است .

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب ، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود ، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت .

نام و نام خانوادگی : حوریه مروت
تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ ۱۳۹۰/۶/۲۱

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم حوریه مرّوت پایان نامه خود
دفاع نموده و با نمره **۳۵** بحروف **۱۸** و با درجه **عالی**
مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی
 دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی
 دانشکده: ادبیات و علوم انسانی

XX

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	کد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۲۰۱۰۱۸۹۲۰۱۳
عنوان پایان نامه: صور خیال در اشعار منوچهری		
نام و نام خانوادگی دانشجو: حوریه مروّت	تاریخ شروع پایان نامه: ۱۳۸۹/۱۱/۲۰	تاریخ اتمام پایان نامه: ۱۳۹۰/۶/۲۱
شماره دانشجویی: ۸۷۱۰۸۹۸۳۸۰۰		
رشته تحصیلی: زبان و ادبیات فارسی		
استاد/استادان راهنما: دکتر احمد خیالی خطیبی		
استاد/استادان مشاور: دکتر مهناز جعفریه		
آدرس: تهران- خیابان شهید رجایی- کوی سیزده آبان- آبان ۱ شرقی- پلاک ۹- طبقه دوم		
تلفن: ۰۹۱۲۶۳۳۳۸۳۳ - ۵۵۵۳۶۲۹۲		
چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):		
به نام خداوند جان آفرین	حکیم سخن در زبان آفرین	(بوستان سعدی)
<p>برای نزدیک شدن هرچه بیشتر خواننده ی معاصربه متون قدیم ادبیات کلاسیک، که از بسیاری اصطلاحات قرون گذشته، به دوراست، ابتدا باید ظاهر سخن هرگوینده مشخص شود و سپس به جنبه های دیگر کار آنها پرداخته شود. بدین منظور در این رساله به توضیح وجداسازی صورخیال شعر منوچهری پرداخته شده است تاگامی باشد برای نزدیک ترشدن هر خواننده به شعراین شاعر طبیعت. مهمترین عنصر صور خیال در شعر منوچهری تشبیه است که بدلیل احاطه ی گسترده ی او برتصاویر طبیعی، از انواع متنوعی برخوردار شده است. یکی از انواع تشبیهات او که در کار دیگران بندرت یافت می شود تشبیهات تلمیحی است، تصویرهایی برخاسته از اساطیراسلامی وایرانی وتلمیحاتی به بعضی از آیات قرآن. همچنین در دیوان او با نمونه های وسیعی از صنعت تشخیص روبرو هستیم که با به کار بردن آنها، این شاعر خلاق با نهایت استادی وصفهای خود از طبیعت را، سرشار از زندگی وپویایی کرده است. بعلاوه پس از تشبیه، استعاره ومجازوکنایه درشعراوقابل دقت وتأملند. او با هنرمندی، با ترکیب صفتها، خود را تصویرسازی مبتکر معرفی می کند.</p> <p>بی شک وصف طبیعتی که او بیان کرده، در این عصر صنعت که غول آلودگی هوا، آب و صدا، جان آدمیان را به خطر انداخته، بهشت گمشده ای است که شاید فقط بتوان در دیوان او جستجو کرد.</p>		

تاریخ و امضا:
 ۹۰/۶/۲۱

مناسب است
 مناسب نیست

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول کلیات طرح
۲	۱-۱ بیان مسئله
۳	۲-۱ هدف های تحقیق
۳	۳-۱ اهمیت موضوع و انگیزش انتخاب آن
۳	۴-۱ سئوالات و فرضیه های تحقیق
۴	۵-۱ مدل تحقیق
۴	۶-۱ تعاریف عملیاتی متغیر ها و واژه های کلیدی
۴	۷-۱ روش تحقیق
۴	۸-۱ قلمرو تحقیق
۴	۹-۱ جامعه و حجم نمونه
	فصل دوم مطالعات نظری
۷	۱-۲ شرح احوال منوچهری و آثار
۱۰	۲-۲ نظرات ادبا و صاحب نظران درباره ی منوچهری
۱۳	۳-۲ سبک شعر
۱۳	۴-۲ کیفیت سبک
۱۳	۵-۲ ممیزات کلام او
۱۳	۶-۲ کیفیت سبک
۱۴	۷-۲ ممیزات کلام او
۱۴	۸-۲ مبدأ پیدایش قصیده
۱۵	۹-۲ مضامین قصاید منوچهری
۱۵	۱۰-۲ ویژگی ها و مضامین مسمّات
۱۶	۱۱-۲ پیشینه تحقیق
	فصل سوم روش شناسایی تحقیق
۱۸	۱-۳ روش تحقیق
۱۸	۲-۳ جامعه آماری
۱۸	۳-۳ حجم نمونه و روش اندازه گیری
۱۸	۴-۳ ابزار جمع آوری اطلاعات
۱۸	۵-۳ روش تجزیه و تحلیل داده ها
	فصل چهارم تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق
۲۰	مقدمه
۲۲	بخش اول تشبیه

۲۳ ۱-۱-۴ تشبیه
۲۴ ۲-۱-۴ تشبیه ملفوف
۲۵ ۳-۱-۴ تشبیه ملفوف و ابیات
۲۸ ۴-۱-۴ تشبیه مفروق
۲۹ ۵-۱-۴ تشبیه مفروق و ابیات
۲۹ ۶-۱-۴ تشبیه جمع
۴۴ ۷-۱-۴ تشبیه جمع و ابیات
۵۱ ۸-۱-۴ تشبیه معکوس
۵۲ ۹-۱-۴ تشبیه معکوس و ابیات
۵۴ ۱۰-۱-۴ تشبیه مضمَر
۵۵ ۱۱-۱-۴ تشبیه مضمَر و ابیات
۵۷ ۱۲-۱-۴ تشبیه مشروط
۵۸ ۱۳-۱-۴ تشبیه مشروط یا مقید و ابیات
۵۹ ۱۴-۱-۴ تشبیه تفضیل
۶۰ ۱۵-۱-۴ تشبیه تفضیل و ابیات
۶۱ ۱۶-۱-۴ تشبیه تمثیل
۶۲ ۱۷-۱-۴ تشبیه تمثیل و ابیات
۶۳ ۱۸-۱-۴ تشبیه مرکب
۶۴ ۱۹-۱-۴ تشبیه مرکب و ابیات
۷۱ ۲۰-۱-۴ انواع تشبیه به اعتبار طرفین
۷۴ ۲۲-۱-۴ تشبیهات: مجمل-مفصل-مؤکد-مرسل
۷۵ ۲۳-۱-۴ تشبیه مطلق و ابیات
۸۹ ۲۴-۱-۴ تشبیه بلیغ
۹۰ ۲۵-۱-۴ تشبیه بلیغ و ابیات
۱۰۱ ۲۶-۱-۴ تشبیه تلمیحی
۱۰۲ ۲۷-۱-۴ تشبیه تلمیحی و ابیات
۱۲۱ ۲۸-۱-۴ تشخیص
۱۲۲ ۲۹-۱-۴ تشخیص و ابیات
۱۵۳ ۳۰-۱-۴ جمع و تقسیم
۱۵۷ بخش دوم مجاز
۱۵۸ ۱-۲-۴ مجاز
۱۵۹ ۲-۲-۴ علاقه های مجاز
۱۶۰ ۳-۲-۴ مجاز و ابیات
۱۶۳ بخش سوم استعاره
۱۶۴ ۱-۳-۴ استعاره
۱۶۴ ۲-۳-۴ استعاره به اعتبار طرفین به استعاره ی مکینه و مصرّحه تقسیم می شود
۱۶۴ ۳-۳-۴ استعاره از حیث لفظ مستعار

۱۶۵ ۴-۳-۴ استعاره و ابیات
۱۷۲ بخش چهارم کنایه
۱۷۳ ۴-۴-۱ کنایه
۱۷۳ ۴-۴-۲ فرق بین مجاز و کنایه
۱۷۴ ۴-۴-۳ کنایه و ابیات
	فصل پنجم نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۸۳ نتیجه کلی
۱۸۵ منابع و مآخذ
۱۸۶ پیوست

فهرست نمودار

صفحه	عنوان
۱۸۰	۱-۴-۴ نمودار فراوانی انواع تشبیه در اشعار منوچهری
۱۸۱	۲-۴-۴ نمودار فراوانی صورخیال در اشعار منوچهری

چکیده

به نام خداوند جان آفرین

حکیم سخن در زبان آفرین (بوستان سعدی)

برای نزدیک شدن هرچه بیشتر خواننده ی معاصر به متون قدیم ادبیات کلاسیک، که از بسیاری اصطلاحات قرون گذشته، به دور است، ابتدا باید ظاهر سخن هرگوینده مشخص شود و سپس به جنبه های دیگر کار آنها پرداخته شود. بدین منظور در این رساله به توضیح و جداسازی صورخیال شعر منوچهری پرداخته شده است تاگامی باشد برای نزدیک تر شدن هر خواننده به شعر این شاعر طبیعت. مهمترین عنصر صور خیال در شعر منوچهری تشبیه است که بدلیل احاطه ی گسترده ی او بر تصاویر طبیعی، از انواع متنوعی برخوردار شده است. یکی از انواع تشبیهات او که در کار دیگران به ندرت یافت می شود تشبیهات تلمیحی است، تصویرهایی برخاسته از اساطیر اسلامی و ایرانی و تلمیحاتی به بعضی از آیات قرآن. همچنین در دیوان او با نمونه های وسیعی از صنعت تشخیص روبرو هستیم که با به کار بردن آنها، این شاعر خلاق با نهایت استادی وصفهای خود از طبیعت را، سرشار از زندگی و پویایی کرده است. بعلاوه پس از تشبیه، استعاره و مجاز و کنایه در شعر او قابل دقت و تأملند. او با هنرمندی، با ترکیب صفتها، خود را تصویرسازی مبتکر معرفی می کند.

بی شک وصف طبیعتی که او بیان کرده، در این عصر صنعت که غول آلودگی هوا، آب و صدا، جان آدمیان را به خطر انداخته، بهشت گمشده ای است که شاید فقط بتوان در دیوان او جستجو کرد.

فصل اول

کلیات طرح

۱-۱ بیان مسئله :

قرن های چهارم و پنجم هجری ، دوره ای است که هنوز شعر از حالت «روساخت» خود خارج نشده است بنا براین برای درک معانی شعرا و نویسندگان این دوره مهمترین نکته ، پی بردن به صنایع ادبی و توجه به نکات تصویری و حسی کلام آنهاست ، و شاید بتوان گفت منوچهری در میان این اساتید برجسته سخن ، از بهترین تصویر سازان و نکته پردازانی است که قابل تأمل و تحقیق بسیار است ، قدرت قریحه و ذوق این شاعر برجسته ی قرن پنجم ، به حدی است که باید گفت کسی در سرودن تغزل هاوتنه ی قصاید و توصیف طبیعت و مظاهر آن به درجه ی مهارت او نرسیده است . برای نزدیک شدن هرچه بیشتر خواننده ی معاصربه متون قدیم ادبیات کلاسیک، که از بسیاری از اصطلاحات قرون گذشته، به دور است، ابتدا باید ظاهر سخن هرگوینده مشخص شود و سپس به جنبه های دیگر کار آنها پرداخته شود. بدین منظور در این رساله به توضیح وجداسازی صورخیال شعر منوچهری پرداخته شده است .

در اشعار این شاعر خلاق، توجه، به بسیاری از موضوعات، از قبیل: ادبی ، زبانی ، محتوایی ، درون مایه ای ، حتی ویژگی های سبکی و... حائز اهمیت و قابل بحث و بررسی است ، لذا در این بخش نیز می توان به صور خیال در سروده های او پرداخت تا با گشودن دریچه ای دیگر، نگاهی تازه تر را برای دیدن زیبایی های شعر فارسی داشته باشیم.

۲-۱ هدف های تحقیق:

هدف یا اهداف این پژوهش ضمن بیان توانایی های زبان فارسی، آنها را در اشعار منوچهری یافته و استخراج می شود تا قدرت منوچهری در استفاده از علم بیان در دیوان اشعارش شناسایی شود و توانایی او را در ارائه صورخیال دریابیم.

۱-۱۳ اهمیت موضوع و انگیزش انتخاب آن :

برای ماندگاری و زنده بودن همیشگی زبان و ادبیات فارسی و شاعرانی چون منوچهری دامغانی لازم است آنها را با معیار های علم بیان و دانش های ادبی معاصر بسنجیم و مورد بحث و بررسی قرار دهیم تا توانایی ها و زیبایی های آنها نشان داده شود، کاری است که در این رساله با شعر منوچهری انجام می شود ، تاگامی باشد هر چند کوچک برای شناساندن او به دنیای معاصر.

۱-۴ سئوالات و فرضیه های تحقیق :

سئوالات تحقیق :

الف) کاربرد صور خیال در شعر منوچهری به چه میزان است؟
ب) هر کدام از صور خیال یعنی تشبیه ، کنایه ، مجاز و استعاره ، به چه نسبت به کار رفته اند؟

ج) آیا تشخیص صور خیال به دریافت معانی ابیات کمکی می کند یاخیر؟

- فرضیه های تحقیق :

الف) با توجه به اینکه اشعار شاعران در قرن چهارم و پنجم هجری توصیفی است. منوچهری که شاعر این دوره بوده است در توصیفات خود در دیوانش از صورخیال به میزان بالایی استفاده کرده است .

ب) از چهار عناصر خیال در اشعار منوچهری ، تشبیه سهم بیشتری را به خود اختصاص داده است .

ج) با توجه به مهجور بودن بسیاری از لغات مورد استفاده در اشعار منوچهری، لازم بود برای فهم بیشتر و رسیدن به نوع صورخیال ، به معانی لغات توجه شود و همه ی اینها در فهم معنای ظاهری کلام مؤثر است.

۱-۵ مدل تحقیق :

تحلیلی _ توصیفی

۱-۶ تعاریف عملیاتی متغیر ها و واژه های کلیدی :

صور خیال: آنچه حوزه عمومی خیال شاعرانه را تشکیل می دهد ، همان مباحث اصلی و گسترده ای است که در زمینه چهار بحث مجاز و استعاره و تشبیه و کنایه وجود دارد.

تشبیه: استعمال لفظ در معنی موضوع له ، کلام را خیال انگیز می کند و اثر نزدیک می کند به شعر و این جایی است که گوینده تشبیه به کار می برد.

کنایه: در واقع نوعی از مجاز است الا اینکه ایهام دارد. کنایه وسیله ای است برای بیان آنگونه سخنان که بی پرده گفتنشان دشواری دارد یاخطر.

مجاز: استعمال لفظ است در غیر معنی اصلی و موضوع له حقیقی به مناسبتی و آن مناسبت را در اصطلاح فن بدیع علاقه می گویند.
استعاره: در اصطلاح ادبی عبارت است از آنکه یکی از دو طرف تشبیه را ذکر و طرف دیگر را اراده کرده باشند.
واژگان کلیدی: منوچهری، صورخیال، تشبیه، مجاز، استعار، کنایه

۷-۱ روش تحقیق:

اسنادی _ کتابخانه ای

۸-۱ قلمرو تحقیق:

کلیه کتابهای مربوط به علم بیان و سبک خراسانی

۹-۱ جامعه و حجم نمونه:

دیوان اشعار منوچهری دامغانی به کوشش دکتر محمد دبیر سیاقی، ۱۳۸۵، چاپ ششم، انتشارات زوار. این دیوان تقریباً سه هزار بیت دارد.

فصل دوم

مطالعات نظری

۲-۱ شرح احوال منوچهری و آثار

ابوالنجم احمد بن قوس بن احمد منوچهری دامغانی از شعرای طراز اوّل، ایران در نیمه اول قرن پنجم هجریست. دولتشاه مولد او را بلخ دانسته لیکن او خود بمولد خویش اشاره صریح دارد، آنجا که گفته است: سوی تاج عمرانیان هم برینسان بیامد منوچهری دامغانی

در کتب تذکره او را «شصت گله» و «شصت گله» لقب داده اند و گفته اند: سبب تسمیه او به شصت گله، کثرت خیول و مواشیست.

تخلص منوچهری به سبب انتساب شاعر است به فلک المعالی منوچهر بن شمس المعالی قابوس بن وشمگیر بن زیار دیلمی که از سال ۴۰۳ تا سال ۴۲۳ در گرگان و طبرستان سلطنت می کرده و منوچهری ظاهراً در آغاز کار در دربار او به سر می برده، لیکن از مدایح منوچهری در حق این پادشاه قصیده بی دردیوان او نیست. (صفا، ۵۸۱، ۱۳۸۰)

قصاید و مسعطاتی که از منوچهری در دست است بیشتر در مدح مسعود بن محمود است، لیکن علاوه بر سلطان غزنوی، چند تن از رجال درگاه او را نیز ستوده است و از آن جمله اند:

- ۱- ابوالقاسم حسن عنصری که منوچهری قصیده معروف خود را به مطلع ذیل:
ای نهاده بر میان فرق جان خویشتن
جسم مازنده بجان و جان توزنده بتن
در مدح او سروده و او را در آن قصیده استاد خود خوانده است.
- ۲- علی بن عبید... صادق معروف به علی دایه سپهسالار سلطان مسعود که قصیده معروف منوچهری به مطلع:

شبی گیسو فرو هسته به دامن
پلاسین معجر و قیرینه گرزن

در مدح او و از امّهات قصاید فارسی است.

۳- خواجه احمد بن عبدالصمد وزیر سلطان مسعود.

۴- خواجه طاهر دبیر کد خدای ری.

۵- ابوسهل زوزنی از رجال عهد مسعود که صاحب دیوان عرض بود.

۶- علی بن محمد عمرانی از خاندان مشهور عمرانیان که در خراسان شهرت داشتند. (همان

منبع، ۵۸۴)

در شعر این شاعر استاد، نوعی موسیقی و آهنگ خاص وجود دارد چنانکه هنگام خواندن اشعار او گویی خواننده با آهنگی از موسیقی سرگرمست. این موسیقی خوش آیند و روانی و

سادگی فکر و صراحت منوچهری در سخن و جوانی و شادابی روح شاعر، شعر او را بی اندازه طربناک و دل انگیز ساخته است. (همان منبع، ۵۸۷)

منوچهری آرایندهٔ چهره بلاغت و سرو بوستان براعت بود، اندک عمر، بسیار فضل، از نوادر ایام و عجایب روزگار در بدیهه گویی دست داشته و بعلوم نحو و ستاره شناسی و طب و حکمت آشنا بوده است. (عوفی، ۱۹۰۳ میلادی، ۵۳)

اوایل زندگی او در تحصیل ادب عرب گذشت و همین اطلاع از زبان و ادب عرب مایه آن شد که منوچهری بعضی از قصائد شاعران تازی گوی را استقبال کند. وی مناظر طبیعت را از بیابان و کوه جنگل و گلزار و مرغزار و آسمان و ابرو باران و موجودات گوناگون را موضوع اوصاف رایج خود قرار داده و هیچیک از اجزاء آن مناظر را از نظر دور نداشته است. (صفا، ۱۸۸، ۱۳۷۴)

منوچهری در استعمال بعضی از کلمات و ترکیبات بی پروا است و علاوه برین در برخی از قصایدش الفاظ بر معانی غلبه دارد. اما امری که در اشعار او بیشتر باید مورد دقت قرار گیرد، توجه اوست به تشبیهات بدیع، گویی که شاعر همواره خواسته است مطالب خود را با تشبیهات محسوس و گاه عقلی و خیالی زیبا همراه کند. سخن منوچهری ساده و روان و قدرت این شاعر در وصف به حدی است که می توان او را از این حیث در میان شاعران قصیده گوی عهد غزنوی ممتاز دانست.

(صفا، ۵۸۷، ۱۳۸۰-۵۸۸)

وی از میان صور گوناگون خیال فقط به تشبیه روی آورده آنهم تشبیه مادی و حسی، یعنی تشبیهی که اجزای آن در بیرون از ذات شاعر و در دنیای ماده وجود دارد و این خصوصیت در شعر معاصران او کمتر است، علت اصلی گرایش وی به تشبیه بی گمان توجهی است که به طبیعت و اشیاء مادی به عنوان موضوعات اصلی شعر دارد و در اینگونه معانی قوی ترین وسیله ی بیان، تشبیه است که از حرکت و حیات بیشتری برخوردار است. (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۶، ۵۱۳)

دیوان نسبتاً کوچک او، از نظر صور خیال و تنوع آن، با چندین دیوان خوب و برجسته ی شعر فارسی برابر است و در زمینه های خاصی بی نظیر است. (همان منبع، ۱۷۶)

ظاهراً مسمّط از مبدعات منوچهری است، زیرا پیش از او در اشعار فارسی اثری از آن نمی یابیم و نیز تسمیط در شعر بانوع خاصی که منوچهری به نام مسمّط ایجاد کرده متفاوت است.

در مدح نیز افراط کرد و غالب امرای دربار غزنوی راستودو نیز باید به خاطر داشت که این شاعر اندک سال با همه ی جوانی و خوشگذرانی از تجار به افعال ناستوده و یا تقوّه به سخنان رکیک برکنار بود و حتی در هجو از ایراد این قبیل کلمات خودداری می کرد.

(صفا، ۵۸۷، ۱۳۸۰-۵۸۸)

شعر منوچهری رودیست خروشان و نشیب و فراز جویان و یا به تعبیر خود او دراز آهنگ و بیچان و زمین کن. (دبیر سیاقی، ۱۳۸۵، بیست و چهار)

وفات منوچهری را به سال ۴۳۲ نوشته اند و تا این سال که درگذشت اوست، در غزنین اقامت داشت. آنچه از منوچهری برجای مانده است در دیوانی نه چندان قطور گرد آمده است، و بهترین

چاپ دیوان منوچهری در ایران به کوشش استاد گرامی جناب آقای دکتر محمد دبیر سیاقی صورت گرفته است، این دیوان در مجموع ۹۵ شعر دارد، بدین ترتیب: مسمط: ۱۱ سروده؛ رباعی: ۷ سروده؛ قصیده های کوتاه و ناتمام و قطعه: ۲۰ سروده؛ قصیده کامل و طویل: ۵۷ سروده؛ افزون بر این ها، مفرداتی معدود نیز در پایان دیوان آمده است. (فرزاد، ۱۰، ۱۳۷۶)

۲-۲ نظرات ادبا و صاحب نظران درباره ی منوچهری

در این پژوهش نظرات چند تن از بزرگان درباره ی منوچهری را بیان می کنیم. منوچهری از هنرمندترین نقاش زمان داو می برد، زیرا اگر صورتگری زبردست بتواند منظره گریزپای را با کلک مویین خویش در بند خاطر نگاهدارد، منوچهری به همین منظره ی بدیع آنی

می دهد و جانی می بخشد و واضحست که :

شاهد آن نیست که مویبی و میانی دارد بنده طلعت آن باش که آنی دارد

(دبیر سیاقی، ۲۴، ۱۳۸۵)

فن خاص منوچهری در شعر قصیده سرایی است، اما همینکه این نوع شعر با قیود و محدودیت های خود خواسته اند که عرصه بیان را بر او تنگ کنند آنها را خرد کرده، در هم شکسته و مسمط را به وجود آورده است. مسمط برای او مکمل قصیده است. این مکمل جسم و قالبی نو داشته و ناچار جان به روح تازه ای نیازمند بوده، وی شمه ای از روح آرزوی خود را در این کالبد دمیده و آن را با دختر رز بارور کرده است اما افسوس که این روح در همه این قالب ها یکنواخت، یکرنگ و لایتغیر دمیده شده، با وجود این در دیوان منوچهری تنوع و گوناگونی از اغلب معاصرین و پیشینیان بیشتر است. (حمیدی، ۹۰، ۱۳۷۱)

سکوت او درباره مسایل زندگی، تعلیم اوست. او که به زندگی و زیباییهای آن عشق می ورزد فرصت آن را ندارد که در باب آن برای شما سخن بگوید، آیا همین نکته گویها شما را از زندگی واقعی دور نگه می دارد؟

کدام گوینده ای هست که بهتر از خود زندگی، رموز و اسرار زندگی را یاد دهد؟ این زیباییهایی که زندگی را دلپذیر و دوست داشتنی کرده است گویاترین زبان زندگی است. کیست که هر روز از زبان خاموش، راز زندگی را نشوند؟

این راز خاموش، هر روز در بهار و خزان ما را به تمتع و التذاذ دعوت می کند: بیشتر لذت بردن و کمتر سخن گفتن، روح و خلاصه مضمون این دعوت است. در برابر این دعوت گویا، شاعر ما جز سکوت چه زبانی می تواند داشته باشد؟

اما این سکوت تعلیم اوست که پیام او و روح سخن اوست. همان تعلیم پرآوازه ای است که خواننده آشنا آن را از ابیقور، از زبان ابونواس، از زبان خیام، گاه با استدلال فلسفی و گاه بایبان شاعرانه شنیده است.